

A szakdolgozaton túl: a felsőoktatási tanulmányok lezárásának átalakulása az AI korszakában¹

Sasvári Péter²

Link: <http://doi.org/10.13140/RG.2.2.33243.02081>

Becsült olvasási idő: 5 perc

A felsőoktatási tanulmányok lezárásának hagyományos formája, a bachelor szakdolgozat, az elmúlt években egyre intenzívebb szakmai és szakpolitikai viták tárgyává vált. A vita középpontjában az a kérdés áll, hogy a szakdolgozat mennyiben alkalmas az alapképzésben megszerezni kívánt kompetenciák hiteles mérésére, különösen az alkalmazott és professzionális irányultságú képzéseken. A tanulmány apropóját a szlovák felsőoktatási reform adja, amely 2026 szeptemberétől lehetővé teszi, hogy egyes alapképzési szakokon a hagyományos szakdolgozatot gyakorlatorientált záróformák – például záró szakmai gyakorlat, alkalmazott projekt vagy portfólió – váltsák fel.

A tanulmány célja, hogy nemzetközi és elméleti kontextusba helyezze ezt a szabályozási változást, különös tekintettel a munkaerőpiaci relevancia és a mesterséges intelligencia térnyerése által felvetett értékelési kihívásokra. A szöveg bemutatja, hogy a szakdolgozat-alternatívák megjelenése nem elszigetelt jelenség, hanem egy szélesebb nemzetközi trend része, amely az alkalmazott tudás, a kompetenciaalapú értékelés és a tanulási kimenetek hangsúlyosabb mérését helyezi előtérbe. A tanulmány áttekinti a releváns felsőoktatás-kutatási szakirodalmat, valamint európai példákon keresztül elemzi a gyakorlatorientált képzéslezárási formák intézményesülését.

Külön hangsúlyt kap a generatív mesterséges intelligencia (AI) hatása a felsőoktatási értékelési rendszerekre. A tanulmány emellett érvel, hogy a kizárólag írásos produktumokra épülő zárókövetelmények egyre kevésbé tekinthetők technológia-robosztus megoldásnak, míg a projekt-, portfólió- és gyakorlatalapú kimenetek alkalmasabbak lehetnek az AI által átalakított tanulási környezethez való alkalmazkodásra.

A tanulmány következtetése szerint a szakdolgozat-alternatívák nem a felsőoktatás minőségének csökkenését, hanem a kimeneti követelmények funkcionális differenciálását szolgálják. A szlovák és nemzetközi tapasztalatok alapján megfogalmazott szakpolitikai tanulságok a magyar felsőoktatás számára is relevánsak lehetnek, különösen a képzési és kimeneti követelmények jövőbeni felülvizsgálata során.

¹ Az alábbi közlemény a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar gondozásában megjelenő Államtudományi Hírlevél Tudományos sarok rovatában jelent meg.

² Egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Kiberbiztonsági és e-Közigazgatási Tanszék, 1083 Budapest, Ludovika tér 2. E-mail: Sasvari.Peter@unike.hu

Bevezetés

2026. szeptember 1-jétől jelentős változás lép életbe a szlovák felsőoktatásban: az új felsőoktatási törvény lehetővé teszi, hogy egyes alapképzési szakokon a hagyományos szakdolgozat helyett gyakorlatorientált záróformák – például záró szakmai gyakorlat, alkalmazott projekt, portfólió vagy szakmai elemzés – szolgáljanak a tanulmányok lezárásaként. A szabályozás értelmében annak eldöntése, hogy egy adott képzésen a szakdolgozat vagy valamely alternatív zárómegoldás kerül alkalmazásra, az egyetemek hatáskörébe tartozik. A záró szakmai gyakorlat kizárólag intézményi jóváhagyással valósulhat meg, és védelem zárja le, amely az államvizsgával egyenértékű kimenetnek minősül (Zákon č. 300/2025 Z. z. o vysokých školách; Tóth, 2026).

A reform célja kettős: egyrészt a felsőoktatás rugalmasabbá tétele, valamint az oktatás és a munkaerőpiac kapcsolatának erősítése áll a középpontban, különös tekintettel a hallgatók gyakorlati kompetenciáinak fejlesztésére és a képzések alkalmazhatóságának növelésére; másrészt a szabályozási változás kifejezett válaszként értelmezhető a mesterséges intelligencia – különösen a generatív nyelvi modellek – gyors térnyerésére, amely alapvető kihívások elé állítja a klasszikus, elsősorban írásalapú értékelési formákat. A szakdolgozat, mint kizárólagos kimeneti követelmény, egyre kevésbé tekinthető „*AI-rezisztens*” értékelési eszköznek, ami világszerte újrarendőlkészítésre készteti a felsőoktatási intézményeket (Kostanek & Li, 2024; Sultana, 2024).

A szlovák lépés nem tekinthető elszigetelt jelenségnek. A Csehországban hatályos Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (felsőoktatási törvény) széles intézményi autonómiát biztosít a felsőoktatási intézmények számára a tanulmányok szervezésében, beleértve a képzési programok felépítését és a záróvizsgák gyakorlati és akadémiai követelményeinek meghatározását (Higher Education Act, 1998). Bár a cseh jogszabály nem nevesít explicit módon alternatív záróformákat, a törvényi keretek lehetővé teszik, hogy intézményi szabályzatok és belső előírások révén – a gyakorlati tapasztalatokra és projekteredményekre fókuszálva – a szakdolgozat kiegészülhessen, illetve részben kiváltható legyen gyakorlati projekttel, portfólióval vagy más kompetenciaalapú teljesítménnyel (Zákon č. 111/1998 Sb.; Eurydice, 2025). Ez a gyakorlat összhangban áll azzal a nemzetközi trenddel, amely egyre nagyobb hangsúlyt helyez a munkaerőpiaci relevanciára és a tanulási kimenetek kompetenciaorientált mérésére az alapképzésben.

A felsőoktatás-kutatás szakirodalma már korábban is rámutatott arra, hogy különösen az alkalmazott képzési területeken – beleértve a tanárképzést, a pszichológiát és az informatikát – a portfólióalapú és projektalapú kimenetek adekvát alternatívát jelenthetnek a hagyományos kutatási szakdolgozat mellett, mivel ezek a megoldások gyakran pontosabban tükrözik a hallgatók szakmai fejlődését és gyakorlati felkészültségét (Meeus et al., 2004). Hasonló logika mentén a professzionális doktori képzésekben is egyre elfogadottabbá válnak az ipari projektekre, alkalmazott kutatásra vagy portfóliókra épülő disszertációs formák (Berg, 2022).

Mindezek alapján a szlovák reform nem a szakdolgozat „*eltörléséről*”, hanem a felsőoktatási kimeneti követelmények funkcionális újradefiniálásáról szól. A központi kérdés nem az, hogy szükség van-e szakdolgozatra, hanem az, hogy a választott záróforma mennyiben képes egyszerre biztosítani az akadémiai minőséget, a munkaerőpiaci relevanciát és az AI által átalakított tanulási környezethez való alkalmazkodást.

Elméleti háttér

A bachelor szakdolgozat a felsőoktatásban hagyományosan a tanulmányok lezárásának kulcseleme volt, amelynek elsődleges célja a hallgatók önálló munkavégzési képességének, szakirodalmi tájékozódásának és alapvető kutatómódszertani kompetenciáinak igazolása. Ez a modell hosszú időn keresztül stabil és széles körben elfogadott volt, ugyanakkor az elmúlt évtizedekben egyre erősebben megjelent az a szakirodalmi és szakpolitikai álláspont, miszerint ezek a kompetenciák – különösen alapképzésben – nem minden képzési területen mérhetők a leghatékonyabban egy klasszikus, monografikus szakdolgozat keretében.

A felsőoktatás tömegessé válásával és a képzések differenciálódásával párhuzamosan egyre nagyobb hangsúlyt kapott a kompetenciaalapú értékelés és a tanulási kimenetek (learning outcomes) mérhetősége. Az alkalmazott és professzionális irányultságú képzések esetében mind gyakrabban fogalmazódik meg az az igény, hogy a tanulmányok lezárása ne elsősorban elméleti kutatási teljesítményt, hanem a gyakorlati felkészültséget, a problémamegoldó képességet és a szakmai reflexiót igazolja. A tanárképzés területén végzett empirikus vizsgálatok már korán rámutattak arra, hogy a portfólióalapú lezárás nem csupán alternatívája lehet a bachelor szakdolgozatnak, hanem sok esetben adekvátabb képet ad a hallgatók szakmai fejlődéséről és kompetenciáiról (Meeus, Van Looy & Libotton, 2004).

Nemzetközi összehasonlításban különösen Európában figyelhető meg a szakdolgozat-alternatívák intézményesülése. Az alkalmazott tudományok egyetemeken – például a német Fachhochschule rendszerben vagy a holland University of Applied Sciences intézményekben – bevett gyakorlat, hogy az alapképzés lezárása hosszabb záró szakmai gyakorlattal, ipari vagy közintézményi partnerrel közösen megvalósított projekttel, illetve komplex portfólióval történik. Ezeket a kimeneteket rendszerint formális védés vagy vizsga zárja le, amely funkcionálisan betölti a hagyományos szakdolgozat szerepét. A hangsúly azonban nem az önálló kutatáson, hanem az alkalmazott tudás demonstrálásán van.

Hasonló elmozdulás figyelhető meg a felsőoktatás más szintjein is. A doktori képzésben egyre nagyobb teret nyernek az úgynevezett professzionális doktori fokozatok, amelyek esetében a disszertáció nem feltétlenül hagyományos monográfia, hanem cikkalapú munka, ipari projekt vagy portfólió. Berg (2022) áttekintése szerint ezek az alternatív disszertációs formák elsősorban ott jelennek meg, ahol a kutatás közvetlenül kapcsolódik a szakmai gyakorlathoz. A művészeti és kreatív területeken végzett kutatások pedig azt mutatják, hogy az alternatív kimenetek elfogadottsága akkor növekszik, ha azok továbbra is megfelelnek az akadémiai reflexió és dokumentáció alapvető követelményeinek (Bejarano Coca, 2025). Bár a doktori és az alapképzési szint nem azonos, a mögöttes logika mindkét esetben hasonló: a képzési célok és a kimeneti követelmények összehangolása.

A szakdolgozat-alternatívák mellett szóló egyik legerősebb érv a munkaerőpiaci relevancia kérdése. Számos empirikus kutatás igazolja, hogy a gyakorlatorientált bachelor képzések elősegítik a gyorsabb munkaerőpiaci belépést és csökkentik az első elhelyezkedés bizonytalanságát. Franciaországi adatok alapján Calmand és Giret (2014) kimutatták, hogy a vocational bachelor diplomával rendelkező végzettek kedvezőbb munkaerőpiaci pozícióba kerülnek, különösen gazdasági visszaesések idején. Bár ezek a képzések nem minden esetben vezetnek azonnali társadalmi mobilitáshoz, az employability szempontjából egyértelmű előnyöket mutatnak.

Nemzetközi összehasonlító vizsgálatok szerint a munkáltatók több európai országban – köztük Ausztriában, Magyarországon, Hollandiában és Norvégiában – pozitívan értékelik azokat a

bachelor végzettségeket, amelyek mögött dokumentált szakmai gyakorlat, projektmunka vagy alkalmazott problémamegoldás áll (Alesi, 2007; 2009). Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a záró szakmai gyakorlat vagy projektalapú lezárás nem gyengíti a diploma munkaerőpiaci értékét, hanem sok esetben kifejezetten erősíti azt.

A mesterséges intelligencia, különösen a generatív nyelvi modellek megjelenése új megvilágításba helyezte a szakdolgozatok szerepéről folytatott vitákat. Egyre több tanulmány hívja fel a figyelmet arra, hogy az AI-alapú szöveg- és tartalomgeneráló eszközök alapjaiban kérdőjelezzik meg a hagyományos, kizárólag írásos produktumokra épülő értékelési formák hitelességét és ellenőrizhetőségét (Kostanek & Li, 2024; Sultana, 2024). Ennek következtében világszerte felerősödtek azok a törekvések, amelyek az értékelési rendszerek átalakítását, „AI-rezisztens” vagy folyamat-alapú megoldások bevezetését szorgalmazzák.

Az új megközelítések közös jellemzője, hogy nem csupán a végterméket, hanem a tanulási folyamatot, a reflexiót és az alkalmazott problémamegoldást értékelik. Khlaif (2024) szerint ezek a modellek természetes módon kedveznek a projekt-, portfólió- és gyakorlatalapú kimeneteknek, mivel ezekben a hallgatói teljesítmény többdimenziósan vizsgálható. Pallant és munkatársai (2025) hangsúlyozzák, hogy a cél nem a mesterséges intelligencia kizárása az oktatásból, hanem annak tudatos és etikus integrálása. Ebben az értelemben a szakdolgozat-alternatívák megjelenése nem csupán munkaerőpiaci vagy intézményi, hanem kifejezetten pedagógiai és értékelésméleti válasz is a technológiai változásokra.

Összefoglalás

A szlovák felsőoktatási reform, amely lehetővé teszi a hagyományos szakdolgozat kiváltását záró szakmai gyakorlattal, alkalmazott projekttel vagy portfólióval, nem tekinthető sem elszigetelt, sem radikális lépésnek. Nemzetközi összehasonlításban egy olyan, fokozatosan erősödő trend részeként értelmezhető, amely a felsőoktatási kimeneti követelmények funkcionális újragondolását célozza. A középpontban nem a szakdolgozat megszüntetése áll, hanem annak felismerése, hogy az alapképzésben megszerezni kívánt kompetenciák nem minden esetben mérhetők a leghitelesebben egy kizárólag írásos, kutatásorientált produktummal.

A nemzetközi szakirodalom és az empirikus tapasztalatok egyaránt arra utalnak, hogy a gyakorlatorientált, projektalapú vagy portfólió-jellegű lezárási formák különösen az alkalmazott és professzionális képzéseken képesek egyszerre biztosítani az akadémiai minőséget és a munkaerőpiaci relevanciát. E megoldások erőssége abban rejlik, hogy nem csupán a végterméket, hanem a tanulási folyamatot, a reflexiót és a problémamegoldó képességet is értékelhetővé teszik. Ez a szemlélet egybeesik az Európai Felsőoktatási Térség kompetenciaalapú és kimenet-orientált megközelítésével.

A mesterséges intelligencia térnyerése tovább erősíti az értékelési rendszerek újragondolásának szükségességét. A generatív AI-eszközök elterjedése nemcsak az akadémiai integritás kérdését veti fel, hanem rávilágít arra is, hogy a hagyományos szakdolgozat, mint kizárólagos értékelési forma, egyre kevésbé tekinthető technológia-robosztus megoldásnak. **A nemzetközi diskurzus alapján a válasz nem az AI kizárása, hanem olyan értékelési formák bevezetése, amelyekben az AI használata átlátható, reflektált és pedagógiailag kontrollált módon jelenik meg.** Ebben az összefüggésben a gyakorlati projektekre, portfóliókra és védésre épülő lezárások kifejezetten „AI-rezisztens” megoldásként értelmezhetők.

Magyar felsőoktatási szempontból mindez több tanulsággal szolgál. Egyrészt indokolt lenne szakpolitikai szinten megvizsgálni, hogy a hatályos képzési és kimeneti követelmények (KKK-k) mennyiben biztosítanak valódi mozgásteret az intézmények számára a szakdolgozat-alternatívák bevezetésére, különösen az alkalmazott irányultságú alapképzéseken. Másrészt célszerű lenne pilot jellegű programok indítása, amelyek kontrollált keretek között tesztelik a záró szakmai gyakorlat, az alkalmazott projekt vagy a portfólióalapú lezárás hatását a hallgatói teljesítményre, az elhelyezkedési mutatókra és az oktatói terhelésre.

Szakpolitikai ajánlásként megfogalmazható, hogy a szakdolgozat kérdését ne kizárólag hagyományőrző vagy technológiai félelmek mentén kezelje a magyar felsőoktatás, hanem kompetenciaalapú, empirikus és munkaerőpiaci adatokra épülő megközelítéssel. Ennek része lehet egy országos szintű módszertani ajánlás kidolgozása az alternatív záróformák értékelésére, különös tekintettel a védés, a dokumentáció és a reflexió szerepére.

Végül fontos hangsúlyozni, hogy a szakdolgozat-alternatívák nem a felsőoktatás „leegyszerűsítését”, hanem annak differenciálását szolgálják. A kutatóorientált és a professzionális képzési utak eltérő kimeneti követelményeinek elismerése hozzájárulhat a magyar felsőoktatás versenyképességének erősítéséhez, miközben választ ad a munkaerőpiac és a technológiai környezet gyorsan változó elvárásaira.

Felhasznált irodalom

- [1.] Alesi, B. (2007). Bachelor graduates on the labour market: A cross-national comparison of the employers' viewpoint. *Tertiary Education and Management*, 13(2), 85–103. <https://doi.org/10.1080/13583880701238282>
- [2.] Alesi, B. (2009). Bachelor graduates on the labour market: A cross-national comparison of the employers' viewpoint. In M. Tight, K. H. Mok, J. Huisman, & C. C. Morphet (Eds.), *The Routledge international handbook of higher education* (pp. 451–463). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203882221-24>
- [3.] Bejarano Coca, D. C. (2025). Doctoral theses based on artistic practice: An overview of the state of the question in Spain. *Artnodes*, (35), Article e1302. <https://doi.org/10.7238/artnodes.v0i37.432241>
- [4.] Berg, G. (2022). Alternatives to the traditional doctoral dissertation: A research literature and policy review. In I. Management Association (Ed.), *Research anthology on doctoral student professional development* (pp. 117–127). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-5602-6.ch009>
- [5.] Calmand, J., & Giret, J.-F. (2014). Vocational bachelor graduates in France: Labour market integration and social mobility. *International Journal of Manpower*, 35(7), 1004–1025. <https://doi.org/10.1108/IJM-05-2013-0102>
- [6.] European Education and Culture Executive Agency. (2025). *Czechia: Higher education*. Eurydice. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/eurydice/czechia/higher-education>
- [7.] Khlaif, Z. (2025). Rethinking educational assessment in the age of artificial intelligence: Insights from recent training workshops. In M. Sanmugam, B. Edwards, N. Mohd Barkhaya, & Z. Khlaif (Eds.), *Fostering inclusive education with AI and emerging technologies* (pp. 131–144). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-7255-5.ch005>
- [8.] Kostanek, E., & Li, F. (2025). The false sense of achievement: Navigating academic integrity and assessment challenges of GenAI. In P. Wachira, X. Liu, & S. Koc (Eds.), *Educational assessments in the age of generative AI* (pp. 33–58). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-6351-5.ch002>

- [9.] Meeus, W., Van Looy, L., & Libotton, A. (2004). The bachelor's thesis in teacher education. *European Journal of Teacher Education*, 27(3), 299–321. <https://doi.org/10.1080/0261976042000290813>
- [10.] Pallant, J. L., Blijlevens, J., Campbell, A., & Jopp, R. (2025). Mastering knowledge: The impact of generative AI on student learning outcomes. *Studies in Higher Education*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/03075079.2025.2487570>
- [11.] Slovak Republic. (2025). *Zákon č. 300/2025 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov* [Higher Education Act]. Zbierka zákonov Slovenskej republiky. <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2025-300>
- [12.] Sultana, S. (2025). AI in higher education: AI ethics, quality assurance, and academic integrity. In M. Rahman, G. Koolmon, S. Shaikh, & A. Munna (Eds.), *Optimizing leadership and governance in higher education* (pp. 111–136). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-3534-5.ch006>
- [13.] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. (1998). *Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů* [Higher Education Act]. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-111>
- [14.] Tóth, T. (2026). *Nagy változás jön az egyetemeken és főiskolákon – már nem csak diplomamunkával lehet majd titulust szerezni*. *Parameter*. <https://parameter.sk/1311979/nagy-valtozas-jon-az-egyetemeken-es-foiskolakon-mar-nem-csak-diplomamunkaval-lehet-majd-titulust-szerezni/>